

УДК 340.12

Кочолодзян Марія –

студентка 2 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Maria Kocholodzian –

2nd year student of
The barristers' faculty
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)

Булінг: соціологічний та юридичний аспекти проблематики

В статті розглянуто проблему булінга з позицій суспільства та права, виділено основні негативні наслідки, які спричиняє це явище, проаналізовано внесені до законодавства зміни, які стосуються протидії цькуванню учасників освітнього процесу, а також судову практику розгляду справ про відповідальність за булінг. Також сформовано рекомендації для вдосконалення механізмів запобігання булінгу в Україні.

Ключові слова: булінг, цькування, учасники освітнього процесу, юридична відповідальність, адміністративне право, адміністративне правопорушення, судова практика, освітній омбудсмен.

В статье рассмотрена проблема буллинга с позиций общества и права, выделены основные негативные последствия этого явления: проанализированы изменения: внесенные в законодательство с целью противодействия буллинга в отношении участников учебного процесса, а так же судебную практику, касающуюся этого вопроса.

Ключевые слова: булинг, травля, участники учебного процесса, юридическая ответственность, административное право, административное правонарушение, судебная практика, образовательный омбудсмен.

M. Kocholodzian Bullying: Sociological and Legal Aspect of the Research

Many developed countries in the world has been operating an anti-bullying strategy to prevent bullying among students for many years, but Ukraine has still achieved much in this regard. That's why changes to the legislation that defines bullying as an offense are a positive development. But first of all the article is devoted to the research of the problem of bullying from the aspect of society in jurisprudence, because this phenomenon is multifaceted and, in my opinion, needs a comprehensive solution and research. The first part of the article considers the sociological aspect of the study of bullying in educational institutions, explains a brief history of the study of bullying, highlights the negative consequences of bullying. In article also was made an attempt to analyze this phenomenon from the standpoint of both position — the offender and the victim, which deepens us in the study of the essence of the problem. At the end of the first section of the article was made a brief conclusion about opportunities how bullying can be prevented at the level of social education without bringing the offender to administrative responsibility.

The second part of the article is devoted to the legal component of combating bullying. Changes to the legislation on this issue are analyzed, the composition of the administrative offense is highlighted. Mentioned on appearance of a new subject of legal relations - the educational ombudsman and also the main powers of all subjects of the educational process are described. The case law, which was shaken in resolving the issue of bringing the offender to administrative responsibility, was also analyzed. There are three main types of decisions in these cases — the first is to bring the offender to justice, the second is to close the case, and the third is to refer the case to the authorized body of the national police for revision.

In the end, the main ways of development of the anti-bullying strategy of Ukraine are also highlighted, the recommended means for successful prevention of harassment in educational institutions are named.

Keywords: *bullying, harassment, participants in the educational process, legal liability, administrative law, administrative offense, case law, educational ombudsman.*

Постановка проблеми. Зигмунд Фрейд говорив: «Не можна звинувачувати лише школу в тому, що в ній стільки насильства і в тому, що діти чинять суїциди, але вина школи в тому, що вона нічого не робить, аби хоч якось протистояти цій тенденції». Останнім часом все більше уваги приділяється проблемі шкільного булінгу — проводяться численні соціологічні дослідження, тренінги для вчителів та батьків, просвітницька робота з учнями, різноманітні психологічні ігри та експерименти. В багатьох країнах Європейського Союзу, США, Канаді діють державні антибулінгові програми, які включають цілий комплекс заходів та прийомів для протидії шкільним цькуванням, в тому числі і юридичну відповідальність за таке діяння. Багато провідних психологів визнають булінг однією з найбільш поширених проблем підлітків 21 століття. Чим розвиненішим стає суспільство та поширеними технології, тим більше це негативне явище поширюється і ускладнюється, тому дуже важливим є формування механізму протидії булінгу. Головна проблема цькування у школі — це негативні наслідки, яких воно спричиняє. Так, це може бути відсутність повноцінної соціалізації, невміння працювати в команді, хронічна недовіра і, навіть, суїцид. В Україні останнім часом також посилилася боротьба з цим явищем: діяли Урядові програми «Стоп Булінг» та «Маю Право», проводяться лекції та тренінги у школі, і навіть запроваджено адміністративну відповідальність за цькування учасників учбового процесу. Саме тому важливим є комплексне дослідження цієї проблеми, що і демонструється в статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти дослідження проблеми булінга проводилися зарубіжними вченими, зокрема І. Бердишевим, І. Конем, Х. Лейманом, Д. Лейном, К. Лоренцом, Д. Ольвеусом та ін. Вітчизняні наукові роботи пов'язані з цією проблематикою мають загальний характер, але можна виділити праці Ю. Градової, Т. Миронюка, І. Сидорук та інших.

Невирішені раніше проблеми. У той же час вивченню цього питання бракує всебічного підходу, який охоплював би соціологічний і правовий аспекти проблеми.

Метою статті дослідження феномену булінгу в українському суспільстві, комплексний аналіз проблеми булінгу з позиції соціологічного і юридичного аспекту та аналіз судової практики у справах про булінг.

Виклад основного матеріалу. Історія дослідження булінгу розпочалася, коли у США почали активно вивчати шкільну агресію на початку 1990-х років. У пострадянських країнах вчені звернули свою увагу на цю проблему лише з 2000-х років. Але, згідно з соціологічними опитуваннями, все частіше сторони учбового процесу стають жертвами булінга. Дане явище, як і протидія ньому, набувають дедалі більшого поширення [1].

Термін «булінг» походить з англ. «bully» — хуліган, забіяка; «bullying» — цькування, залякування, третирування. Проблема булінгу відома ще з XVI століття, коли під час навчання серед дітей з'являлися прояви утисків та цькування одних над іншими. У 1910 році у Відні навіть було проведено за ініціативи Зигмунда Фрейда, Альфреда Адлера і Вільгельма Штекеля конгрес «Про суїцид, зокрема, про суїцид серед тих, хто навчається в середній школі». Трохи раніше, у 1905 році, з'явилася перша наукова публікація Келіла Дьюкса, в якій згадувалося про булінг. Засновником вчення про булінг вважається Дан Ольвеус, який дав загальноприйняте визначення булінгу в книзі «Що ми знаємо і що ми можемо зробити», а також виокремив його основні види (принизливі коментарі, соціальна ізоляція, фізичні знущання та ін.).

Соціологічний аспект проблеми булінга

За статистикою, 80% українських дітей піддаються цькуванням, але, при цьому, можуть навіть не усвідомлювати цього. Статистика показує, що, частіше за все, у початковій школі діти ще не займаються жорстким булінгом, але вже може проявлятися непривільність одних до інших.

Відповідно до досліджень провідних психологів, найчастіше діти стають жертвами булінгу через занижену самооцінку, проявом якої є, зокрема, нарцисизм, надмірна відкритість, зверхність, домашня та шкільна

атмосфера. Дуже часто жертвами булінгу стають діти, яких вдома принижують, знецінюють, ображають. Або є родини, де дитину звикли жаліти. Школа і садок — каталізатор домашніх проблем. Тож, якщо дитина звикла отримувати більше уваги до себе, поблажливості батьків, то вона буде створювати навколо себе таку ж атмосферу і в школі. Що стосується шкіл, то бувають колективи, створені самостійно або руками вчителя, в яких є дитина-агресор, яка свідомо шукає слабших від себе, та завдяки цькуванню вирівнює власний психологічний стан.

Наслідками шкільного булінгу є, перш за все, тяжкі відчуття жертви булінгу — приниження і сором, страх, розпач і злість. Справа у тому, що поки у дитини не сформувався стійкий внутрішній світ та система цінностей з чітким усвідомленням свого місця у світі та соціумі, усі цькування, особливо з боку колективу, в якому майже постійно перебуває особа, мають деструктивний характер для психіки дитини. Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи неадекватне сприйняття себе, що проявляється через надто занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, відчуття беззахисності, відсторонення від спілкування з однолітками, прагнення до самотності, підвищену тривожність, різноманітні фобії, а інколи навіть неврози та інші психічні розлади. Але найгіршим негативним надбанням жертв шкільного цькування є девіантна поведінка, тобто схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

У школі вирішальна роль у боротьбі з булінгом усе таки належить учителям, хоча для вирішення більшості проблем потрібно залучати керівництво школи, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій. Кожен учасник освітнього процесу повинен знати про те, в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди. Вивчення прав людини і виховання толерантності має стати необхідною складовою шкільної програми. Окрім того, діяння кривдників варто не залишати безкарними, а реакція на цькування має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою при повторних

випадках агресії. При цьому дисциплінарні заходи повинні спрямовуватися на виховання, а не покарання. Осуду має підлягати вчинок учня і його можливі наслідки, а не особистість порушника правил. Аналізуючи ситуацію, слід з'ясувати, що трапилось, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником, щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога. Але найголовніше — потрібно запровадити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними. Адже наразі ситуація є такою, що учні бояться повідомляти будь-кому про булінг, оскільки вважають, що ситуація не просто не виправиться, а стане гіршою.

Правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з булінгом

18 грудня 2018 року Верховна Рада України прийняла проект Закону №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» (далі — Закон) [2]. А вже 19 січня 2019 року ці зміни вступили у законну силу.

Основне нововведення цього закону полягає у запровадженні відповідальності за діяння, що становлять булінг. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення [3] доповнено ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

Найголовнішим в Законі є визначення механізмів протидії цькуванню на рівні закладів освіти. Так, на засновника закладу освіти покладено функцію контролю за виконанням плану заходів, які спрямовані на протидію булінгу. Також керівників закладів освіти зобов'язано надавати доступ та оприлюднювати на веб-сайтах закладів освіти інформацію та плани заходів щодо запобігання та протидії булінгу. Водночас, Законом передбачено порядок подання та розгляду заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їхніх батьків та інших осіб, окреслено процедуру ухвалення рішення про проведення розслідування.

З 1 січня 2019 року в Україні запроваджено посаду освітнього омбудсмена. Законодавець комплексно підійшов до

вирішення цього питання та вніс зміни до ст. 73 Закону України «Про освіту», в якій визначив повноваження освітнього омбудсмена. Так, він уповноважений здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу в закладі освіти, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, керівництва та засновника закладу освіти; отримувати інформацію від центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо загального числа випадків булінгу у закладах освіти за визначений період [4].

Булінгом може бути як дія, приміром, активний прояв агресії в бік потерпілого, так і бездіяльність у вигляді замовчування, безчасне спостереження тощо. Психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство може бути булінгом, більше того воно може вчинятися як у вербальній формі, так й із застосуванням електронних комунікацій. Тож, перш за все, важливим є те, що вперше в українському законодавстві було визначено поняття булінгу. Відповідно до ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, булінг (цькування) — діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Проаналізувавши диспозицію наведеної статті, можна визначити склад адміністративного правопорушення. Його об'єктом виступають суспільні відносини, пов'язані з громадським порядком і безпекою. Об'єктивну сторону становить діяння, тобто дія чи бездіяльність, яким властиві ознаки насильства з боку особи по відношенню до іншої, причому всі ці особи є учасниками освітнього процесу. Для об'єктивної сторони цього порушення важливим є встановлення наслідків, що полягають у фактичному заподіянні психічної та/або фізичної шкоди або можливості (загрози) такого заподіяння. Такі наслідки проявляються у завданні приниження, внаслідок чого у потерпілого з'являється стан тривоги, страху,

соціальної ізоляції тощо. Встановлення завданої шкоди має велике значення, адже при призначенні стягнення суд, перш за все, з'ясовує її наявність і оцінює її розмір. Суб'єктом правопорушення можуть виступати виключно учасники освітнього процесу, до яких відповідно до ч.1 ст. 52 Закону України «Про освіту», відносять здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників, батьків здобувачів освіти, фізичних осіб, що провадять освітню діяльність, а також інших осіб, що передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти. Суб'єктивна сторона правопорушення – це прямий або непрямий умисел. Потрібно пам'ятати, що суди при вирішенні питання про притягнення осіб до адміністративної відповідальності, перш за все, враховують те, чи усвідомлював кривдник суспільну шкідливість свого діяння. Аналізуючи судові рішення у справах про булінг, очевидним стає те, що коли учасники освітнього процесу не усвідомлюють, що спричиняють шкоду, суд частіше за все закриває справи, мотивуючи це відсутністю суб'єктивної сторони правопорушення.

Що стосується санкції статті, то за цей адміністративний проступок, передбачається стягнення у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин. Також у статті наведено кваліфікуючі ознаки діяння, до яких віднесено вчинення булінгу групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення. Передбачається відповідальність й за неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки цькування у навчальних закладах. Окремими частинами статті закріплено відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, за булінг, учинений малолітніми та неповнолітніми дітьми.

Що стосується практичної реалізації норм про адміністративну відповідальність за булінг, то існує чіткий механізм реагування на ці протиправні діяння. Повідомлення про правопорушення є першим кроком. При цьому батькам жертви булінга варто написати заяву на ім'я директора школи з вимогою розібратися в

проблемі, що виникла, описавши при цьому випадки цькування, що відбулися у школі. Найкращим способом доведення булінгу є докази, якими будуть відеозаписи, сканування діалогів у соціальних мережах, висновок психолога чи свідчення соціального педагога. Якщо до дитини був застосований фізичний булінг та було нанесено тілесні ушкодження, необхідно зробити фотографії та звернутися до лікаря, щоб той написав висновок про наявність таких ушкоджень. Всі ці документи слугуватимуть доказами в суді та суттєво вплинуть на визначення розміру завданої шкоди та призначення стягнення. Також необхідно написати заяву до Національної поліції, яка уповноважена складати протоколи про правопорушення [5].

Аналіз відомостей, що містяться в державному реєстрі судових рішень, дозволяє зробити наступні висновки. Станом на травень 2020 року розглянуто 537 судових справ про булінг. Перше рішення було прийнято 5 лютого 2019 року Бориспільським районним судом Київської області, стосувалося проявів психологічного та сексуального насильства особи по відношенню до однокласниці, що відбувалося із застосуванням засобів електронних комунікацій, а саме йшлося про поширення непристойного світлин у мережі Інстаграм. Суд кваліфікував таке діяння як булінг та наклав на батьків кривдниці штраф у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян [6].

Інше рішення було прийнято у Ізюмському міськрайонному суді Харківської області, де булер систематично цькував однокласницю. Суд погодився, що в результаті постійного вчинення фізичного та психічного насильства зі сторони малолітньої особи діянням була спричинена шкода психічному здоров'ю потерпілій. У цій справі суд наклав на вчителя історії адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а також стягнув суму судового збору на користь держави [7].

Представляє інтерес також питання розгляду апеляційних скарг на постанови про накладення стягнень за булінг. Приміром, Чернівецький апеляційний суд переглянув постанову Хотинського районного

суду Чернівецької області, якою було накладене штраф на матір кривдника у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. В апеляційній скарзі особа просила скасувати постанову та закрити провадження у справі, мотивуючи це відсутністю в її діях складу адміністративного правопорушення, а також тим, що суд, що розглянув справу, не з'ясував, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна особа в його вчиненні, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Проте апеляційний суд, переглянувши справу, відмовив у задоволенні скарги [8].

У той же час, у більшості рішень суд констатував недостатність доказів вини правопорушника та постановляв закрити справу за відсутністю події та складу адміністративного правопорушення [9,10].

Зауважимо, що у значній кількості випадків суд постановляє повернути до Національної поліції протокол про адміністративне правопорушення для належного оформлення [11,12]. До подібного висновку приходять і апеляційні суди. Приміром, Київський апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу на постанову судді Оболонського районного суду м. Києва. На матір неповнолітньої особи було накладене стягнення в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. При цьому в апеляційній скарзі було вказано на допущені помилки при складанні протоколу про адміністративне правопорушення. Заслухавши думку представника неповнолітнього потерплого, перевіrivши матеріали справи та доводи апеляційної скарги, апеляційний суд дійшов висновку, що вказаний адміністративний матеріал необхідно повернути до Оболонського УП ГУНП України в м. Києві для належного оформлення [13].

Такі рішення судів свідчать про те, що, незважаючи на те, що з моменту набрання законної сили Законом пройшло вже достатньо часу, працівники Національної поліції все ще допускають помилок при оформленні протоколів та матеріалів справ.

Очевидно, що дуже важливим, наразі, є вжиття превентивних заходів, спрямованих на запобігання конфліктним ситуаціям, а відповідно, його імовірним негативним наслідкам. Сьогодні Україна, на відміну від

інших держав світу, не має чіткої антибулінгової стратегії та знаходиться на початку шляху протидії булінгу. Наша держава дуже послідовно намагається впроваджувати реформи. В Уряді наголошують на тому, що така повільна робота пов'язана з інтенсивною розробкою заходів для того, щоб вони були максимально дієвими та ефективними. Міністерством освіти і науки України вже планувалося проведення циклу навчальних тренінгів для вчителів і школярів щодо попередження булінгу в Україні, але поки що нічого подібного не відбувається, хоча необхідність проведення подібних програм є очевидною — під час таких тренінгів вчителі навчаються основам правильної зовнішньої й психологічної допомоги всім тим, хто є жертвами булінгу.

В Україні організаціями, що займаються проблемами булінгу, є UNICEF (інформування батьків та дітей про булінг та протидія йому), благодійний фонд "Kiddo" (протидія булінгу), громадська організація "Студена" (недискримінаційне навчання), Український інститут дослідження екстремізму (дитяче насильство), Жіночий консорціум України (попередження та подолання насильства в дитячому середовищі), Український фонд "Благополуччя дітей" (вчить дитину захищати себе), Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда-Україна" (протидія насильству в сім'ї та школі).

Але попри те, що в Україні застосовуються заходи для протидії булінгу та існує досить велика кількість громадських організацій, які займаються питанням протидії насильству в навчальних закладах, булінг залишається для суспільства проблемою. На відміну від зарубіжних країн, в яких вже давно проводиться безліч відкритих уроків та бесід з дітьми на тему, пов'язану з толерантністю та шкодою цькування, в Україні такі заходи майже не відбуваються. А більшість правозахисних організацій опікуються питаннями юридичної відповідальності кривдників, допомогою жертвам булінга та консультуванням батьків дітей. Але, на нашу думку, все ж таки саме превенція та запобігання правопорушенням є

головним завданням для України на даному етапі протидії булінгу.

Висновок. Проблематика булінгу – багатоаспектна і потребує комплексного дослідження і вирішення. Цькування – це явище, що постійно виникає в колективах, і здійснює значний вплив на всіх його учасників, але найбільш вразливими до цього впливу є діти і підлітки. Негативні наслідки булінгу призводять також до порушення навчально-виховного процесу в закладі освіти, що вкрай шкідливо для всіх його учасників. Саме тому, на нашу думку, проблема постає досить гостро і потребує подальшої розробки та досліджень. Позитивними зрушеннями у напрямку здолання такого явища, як булінг, є закріплення в законі поняття булінгу, встановлення адміністративної відповідальності за цькування та інші, пов'язані з цим дії. Вбачаємо доцільним запровадження посади освітнього омбудсмена, визначення його повноважень. Сприятиме врегулюванню ситуації з булінгом закріплення в законодавстві прав та обов'язків здобувачів освіти, а також їх батьків, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, повноважень керівників закладів освіти, їх засновників, Міністерства освіти і науки України, державних органів, до сфери управління яких належать заклади освіти. Також для ефективної протидії та запобіганню булінгу, на наш погляд, необхідно розробити антибулінгову стратегію та проводити навчальну роботу з педагогами та іншими працівниками навчальних закладів задля їх підготовки до роботи з таким негативним явищем у школах із залученням психологічних і правоохоронних служб. Важливим є також роз'яснення в засобах масової інформації змісту заходів запобігання та протидії булінгу. Таким чином, протидія булінгу можлива виключно за умови залучення до неї всіх учасників освітнього процесу. Але її ефективність, на наш погляд, залежатиме не стільки від застосування примусових заходів, у тому числі, й притягнення до відповідальності, скільки від переконання і роз'яснення, що теж має регламентуватися на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Глобальне опитування про булінг. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/566/>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 р. *Офіц. вісн. України*. 2019. № 8. Ст. 255.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 1 груд. 1984 р. *Відом. Верх. Ради УРСР*. 1996. № 51. Ст. 1122.
4. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Жеброва-Анастасія-Олександрівна.pdf>.
5. Регулювання проблеми булінгу на законодавчому рівні: перші кроки України та світовий досвід. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4110:regulyuvannya-problemi-bulingu-na-zakonodavchomu-rivni-pershi-kroki-ukrajini-ta-svitovij-dosvid&catid=8&Itemid=350.
6. Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 05.02.19 р. у справі № 359/933/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79641598>.
7. Постанова Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 28.01.20 р. у справі №623/118/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87195674>.
8. Постанова Чернівецького апеляційного суду від 09.04.2019 р. у справі № 724/315/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88691428>.
9. Постанова Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області від 16.07.2019р. у справі №607/14713/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83128628>.
10. Постанова Святошинського районного суду міста Києва від 17.03.2020р. у справі №759/347/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88259749>.
11. Постанова Путивльського районного суду Сумської області від 03.12.2019р. у справі №584/1807/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86039661>.
12. Постанова Миронівського районного суду Київської області від 31.10.2019р. у справі №371/230/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85332018>.
13. Постанова Київського апеляційного суду від 24.04.2019 р. у справі № 756/4157/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81424556>.

References:

1. Hlobalne opytuvannya pro bulinh. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/566/>.
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukraïny shchodo protydii bulinhu (tskuvanniu): Zakon Ukraïny vid 18 hrudnia 2018 r. *Ofits. visn. Ukraïny*. 2019. № 8. St. 255.
3. Kodeks Ukraïny pro administratyvni pravoporushennia vid 1 hrud. 1984 r. *Vidom. Verkh. Rady URSR*. 1996. № 51. St. 1122.
4. Zhebrova A. O. Bulinh yak riznovyd katuvan sered nepovnolitnikh. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Zhebrova-Anastasiia-Oleksandrivna.pdf>.
5. Rehuliuвання problemy bulinhu na zakonodavchomu rivni: pershi kroky Ukrainy ta svitovi dosvid. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4110:regulyuvannya-problemi-bulingu-na-zakonodavchomu-rivni-pershi-kroki-ukrajini-ta-svitovij-dosvid&catid=8&Itemid=350.
6. Postanova Boryspilskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 05.02.19 r. u spravi № 359/933/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79641598>.
7. Postanova Iziumskoho miskraionnoho sudu Kharkivskoi oblasti vid 28.01.20 r. u spravi №623/118/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87195674>.
8. Postanova Chernivetskoho apeliatsiinoho sudu vid 09.04.2019 r. u spravi № 724/315/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88691428>.
9. Postanova Ternopilskiy miskraionnyi sud Ternopilskoi oblasti vid 16.07.2019r. u spravi №607/14713/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83128628>.
10. Postanova Sviatoshynskoho raionnoho sudumista Kyieva vid 17.03.2020r. u spravi №759/347/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88259749>.

11. Postanova Putyvlskoho raionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 03.12.2019r. u spravi №584/1807/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86039661>.
12. Postanova Myronivskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 31.10.2019r. u spravi №371/230/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85332018>.
13. Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid 24.04.2019 r. u spravi № 756/4157/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81424556>.